

Dopuna i dodatak u različitim jezikoslovnim teorijama

Matea Birtić
Ivana Brač

SARGADA

HAZU, 29. listopada 2020.

*Ova je prezentacija izrađena u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA* (Struna-2017-09-05) te u okviru istraživačkoga projekta *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku – SARGADA* (2019–04–7896), koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

Uvod

- 1 pojam : 1 naziv : 1 definicija
- može li naziv imati više značenja?

most

fiksoprotetski nadomjestak za dugotrajnu žvačno-funkcijsku, fonetsku, estetsku i profilaktičku terapiju te rekonstrukciju stomatognatoga sustava koji je trajno vezan za zube nosače ili implantate i nadoknađuje jedan zub ili više zuba koji nedostaju

dentalna medicina

most

građevina kojom se prometnica, opskrbeni vod ili kanalizacija prevodi preko prepreke

građevinarstvo

most

dio moždanoga debla koji se poprečno pruža iznad produljene moždine, kroz čiji bazalni dio prolaze motorički putovi i čiji stražnji dio sadržava jezgre moždanih živaca

temeljne medicinske znanosti

most

atom ili atomska skupina koja povezuje najmanje dva položaja koji nisu u susjedstvu, ali su dio istoga prstena u kondenziranome prstenastom sustavu ili povezuje atome na kraju veze koja je zajednička dvama prstenovima kondenziranoga prstenastog sustava

kemija

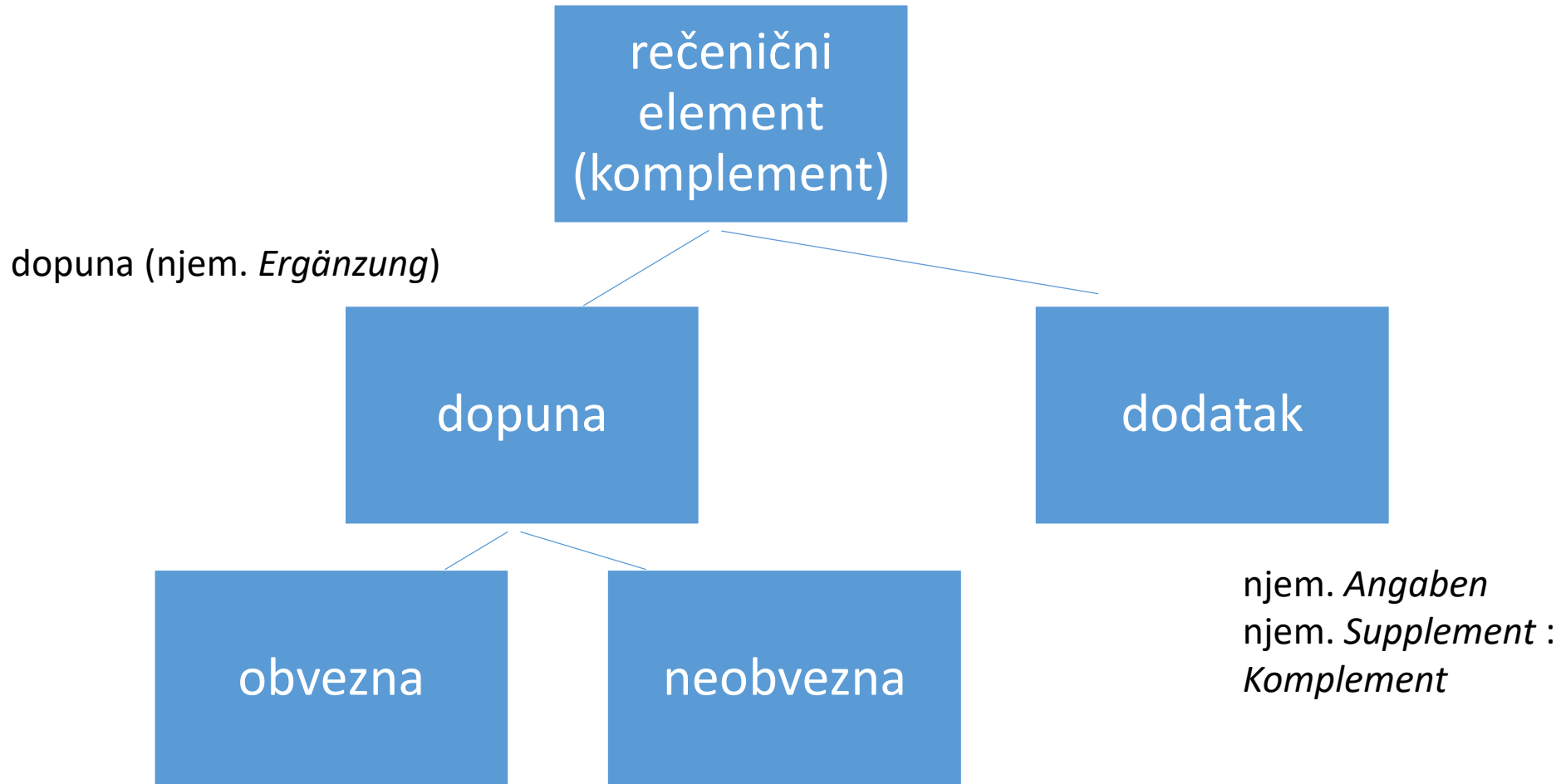
Uvod

- višeznačnost naziva *dopuna* i *dodatak* unutar jezikoslovlja, tj. različitih jezikoslovnih teorija
 - definicije u *Jeni*
1. **Teorija valentnosti:** jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici
 2. **Generativna gramatika:** konstituent koji je spojen kao sestra glave proširujući na taj način glavu u veću strukturu
 3. **Kognitivna gramatika:** nezavisni član konstrukcije koji elaborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana

Teorija valentnosti i ovisnosne gramatike

- naziv *dopuna* ključan u gramatikama ovisnosti
- Lucien Tesnière (1959/2015) i teorija valentnosti
 - aktanti i cirkumstanti
 - razlika između obveznih i neobveznih dijelova rečenice
 - aktanti i cirkumstanti ≠ dopune i dodatci
 - kriteriji za razlikovanje:
 - a) formalni (morfosintaktički): imenice, padež ili položaj u rečenici (aktanti); prilog ili priložni izraz (cirkumstanti)
 - b) semantički: u kojem je odnosu s radnjom
 1. aktant – imenica u nominativu; onaj koji vrši radnju; subjekt
 2. aktant – imenica u akuzativu; onaj na kojega radnja djeluje; izravni objekt
 3. aktant – imenica u dativu ili uvedena prijedlogom; onaj kojemu radnja koristi ili šteti; neizravni objekt

Teorija valentnosti i ovisnosne gramatike

Teorija valentnosti i ovisnosne gramatike

dopuna

status naziva: naziv || || **faza obradbe:** zaključano || **autorski:** ne

definicija: obvezna jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici

radna definicija: obvezna jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: teorija valentnosti

podređeni pojam: glagolska dopuna; imenička dopuna; neobvezna dopuna; obvezna dopuna; pridjevna dopuna

istovrijednica - engleski: complement

istovrijednica - njemački: Komplement; Ergänzung

istovrijednica - francuski: complément

istovrijednica - ruski: дополнение; комплемент

istovrijednica - švedski: komplement

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

kontekst: Dopune, međutim, definira kao komplemente "koji mogu biti izravno podređeni određenom glagolskom podrazredu tako da se 'razred' 'glagol' na osnovi kombiniranja s jednom ili više dopuna može podijeliti u stanovit broj disjunktivnih podrazreda".

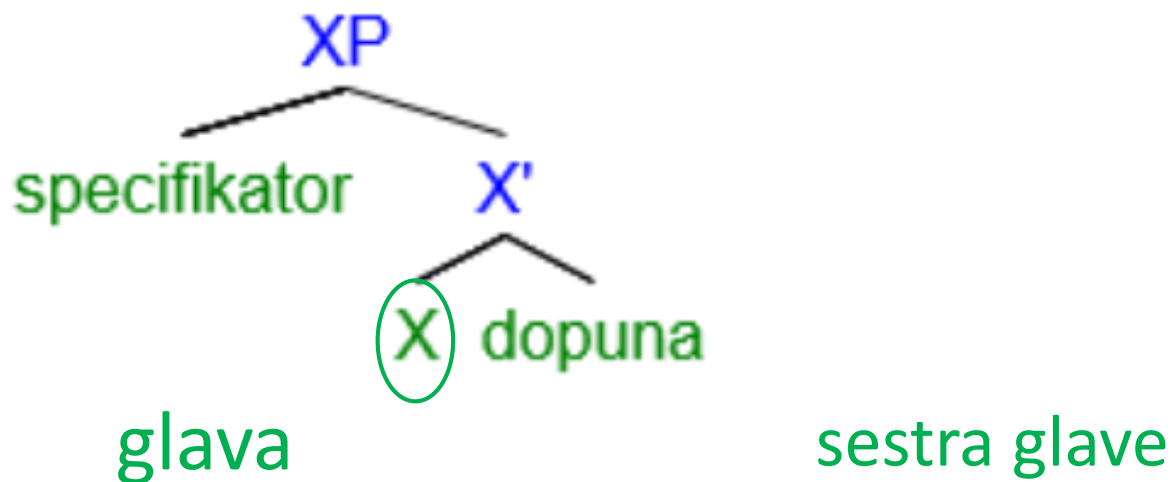
vrelo konteksta: Samardžija (1987.)

stranica: 104

napomena: Naziv *dopuna* u jezikoslovlju se upotrebljava u više značenja. U teoriji valentnosti dopuna je suprotstavljena dodatku, koji je neobavezan. U generativnoj gramatici dopuna je sestrinski čvor nulte kategorije koji je suprostavljen glavi i specifikatoru. Katkad se dopunom naziva svaka jezična jedinica koja se može pojaviti uz glagol (i objekt i priložna oznaka).

Generativna gramatika

- X'-teorija (Chomsky 1970) – sve sintaktičke skupine imaju jedinstvenu hijerarhijsku strukturu (Mihaljević 1998, Birtić 2008)
- koja uključuje glavu, dopunu, specifikator te katkad i adjunkt ili dodatak
- kriterij: mjesto na strukturnom stablu

- **glava** – određuje distribuciju i sročnost cijele skupine te je semantički njezin najvažniji dio (Adger 2002, Mihaljević 2005)
- **dopuna** – supkategorizirana ili izabrana glavom, glava određuje njezina gramatička obilježja
 - uži pojam od teorije valentnosti u kojoj obuhvaća subjekt, objekt, priložne oznake, dio predikata itd.

Generativna gramatika

- obveznost – neobveznost
- argument – adjunkt (dodatak) (Adger 2002, Radford 2004)
- svaki predikat ima svoju argumentnu strukturu koja određuje koji su sudionici radnje minimalno nužni za ostvarenje kojega događaja ili stanja – **argumenti**
 - zauzimaju tematski obilježena argumentna mjesta
 - vanjski – subjekt; unutarnji – izravni i neizravni objekti
- **adjunkti**
 - zauzimaju neargumentna mjesta
 - nemaju tematsku ulogu
 - neobvezni dijelovi pridruženi posrednim ili maksimalnim projekcijama
 - priložne oznake, prednominalni atributi i neke zavisne rečenice

Kognitivna gramatika

- dopuna (engl. *complement*)
- dodatak – modifikator (engl. *modifier*) (npr. Langacker 1987, 1991, 2009, Taylor 2001, Belaj i Tanacković Faletar 2014, 2017)
- dopuna : dodatak : modifikator (Radden i Dirven 2007)
- kriterij za razlikovanje: stupanj konceptualne (ne)zavisnosti, a ne položaj u strukturi
- **glava** (odrednik profila) – određuje značenje cijele konstrukcije, ali nije nužno nezavisna sastavnica
- **dopuna** – nezavisna predikacija koja se spaja s glavom (koja je zavisna sastavnica); elaborira podstrukturu glave
- **modifikator** – konceptualno zavisna predikacija; ima prazno elaboracijsko mjesto koje popunjava glava

Kognitivna gramatika

dopuna

status naziva: naziv ||

|| faza obradbe: || autorski: ne

definicija: nezavisni član konstrukcije koji eleborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana

radna definicija: nezavisni član konstrukcije koji eleborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

dopušteni naziv: komplement

istovrijednica - engleski: complement

istovrijednica - njemački: Ergänzung

istovrijednica - francuski: complément

istovrijednica - ruski: дополнение; комплемент

istovrijednica - švedski: komplement

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

napomena: Primjerice u prijedložnoj skupini pod krevetom dopuna je *krevetom* jer elaborira prazno shematično mjesto orijentira prijedloga *pod* kao odrednika profila i zavisne sastavnice konstrukcije.

pod – odrednik profila, prazno elaboracijsko mjesto

krevetom – dopuna, elaborira prazno mjesto orijentira, nezavisna sastavnica

Kognitivna gramatika

modifikator

status naziva: naziv || || **faza obradbe:** || **autorski:** ne

definicija: zavisni član konstrukcije čiju semantičku podstrukturu elaborira odrednik profila kao nezavisni član

radna definicija: zavisni član konstrukcije čiju semantičku podstrukturu elaborira odrednik profila kao nezavisni član

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

istovrijednica - engleski: modifier

istovrijednica - njemački: Modifikator

istovrijednica - francuski: modificateur

istovrijednica - ruski: модификатор

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Primjerice, u imenskoj sintagmi veliki problem modifikator je *veliki* kao zavisna sastavnica konstrukcije jer *problem* kao odrednik profila elaborira njegov shematični trajektor.

veliki – modifikator, zavisna sastavnica, prazno shematično mjesto

problem – odrednik profila, elaborira prazno shematično mjesto trajektora

Zaključak

- **sličnosti:**

- dopune – obvezne
- dodatci, adjunkti, modifikatori – neobvezni

- **razlike (izdvojeno):**

- kriteriji
- opseg pojma
 - teorija valentnosti: uključuje i subjekt
 - generativna: subjekt je specifikator
 - kognitivna: subjekt je dopuna u širem smislu
- uzrok obveznosti
 - teorija valentnosti: glagol otvara mjesto
 - generativna: posljedica supkategorizacije ili provjere njegovih kategorijalnih selekcijskih obilježja
 - kognitivna: stupanj konceptualne nezavisnosti glave (glava nije nužno nezavisna sastavnica)

Zaključak

- opravdanost istoga naziva unutar jednoga područja, ali različitih potpodručja
1. **Teorija valentnosti:** *jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici*
 2. **Generativna gramatika:** *konstituent koji je spojen kao sestra glave proširujući na taj način glavu u veću strukturu*
 3. **Kognitivna gramatika:** *nezavisni član konstrukcije koji elaborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana*

Literatura

- Adger, David. 2002. *Core Syntax: A minimalist Approach*. Oxford University Press. Oxford – New York. <http://www.pnu.ac.ir/Portal/file/?985502/nahv.pdf> (pristupljeno 25. svibnja 2020.).
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Disput. Zagreb.
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Disput. Zagreb.
- Birtić, Matea. 2008. *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Chomsky, Noam. 1970. Remarks on Nominalization. *Readings in English Transformational Grammar*. Ur. Jacobs, Roderick A.; Rosenbaum, Peter S. Ginn and Co. Waltham, Mass. 184–221.
- Helbig, Gerhard; Schenkel, Wolfgang. 1973. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical Prerequisites*.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Concept, Image, and Symbol*. Mouton De Gruyter. Berlin – New York.
- Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Mouton de Gruyter. Berlin.
- Mihaljević, Milan. 2005. *Minimalistička sintaksa*. Skripta za studente.
- Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
- Radden, Günter; Dirven, René. 2007. *Cognitive English Grammar*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.
- Samardžija, Marko. 2003. Valentnost hrvatskih glagola. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Ur. Botica, Stipe. FF Press. Zagreb .
- Taylor, John R. 2001. *Cognitive Grammar*. Oxford University Press. New YorkVan Gelderen, Elly. 2013. *Clause Structure*. Cambridge University Press. New York.
- Tesnière, Lucien. 2015. *Elements of structural syntax*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.

Hvala na pozornosti!

mbirtic@ihjj.hr

ibrac@ihjj.hr